

ביקורת ספרים – תשס"ז מערכת 'עלוני חמרא'

1. 'ערוך השולחן' מהדורת פרידמן
2. ספרים לקראת שנת השמיטה

'ערוך השולחן' מהדורת פרידמן

'ערוך השולחן', ספר ההלכה המפורסם שכתב הגאון ר' יחיאל מיכל עפשטיין זצ"ל על ארבע חלקי השולחן ערוך, נדפס לראשונה לפני כמאה שנה (בין השנים תרמ"ג-תרס"ח). מאז ועד ימינו נדפס הספר מחדש פעמים רבות, אך תמיד כגרסת צילום של המהדורה הראשונה, על כתבה הישן והצפוף, האותיות השבורות ושאר שיבושי הדפוס שנכללו מטבע הדברים במהדורה המקורית. לאור המגמה המבורכת הקיימת בדורנו, של הוצאת ספרים מחדש במהדורה מתוקנת, מוגהת ומאירת עיניים, היה זה טבעי ומתבקש שגם ערוך השולחן יזכה להוצאה כזו.

לפני מעט פחות משנה הוציא מכון "עוז והדר" מהדורה מחודשת ("פרידמן") של ערוך השולחן. כפי שנכתב בדף השער, מהדורה זו "מתוקנת, בהגהה מדוייקת, בתוספת פיסוק וניקוד, בפתחת ר"ת ומראי מקומות מפורטים". ואכן הכתב חדש, והטעויות והשיבושים תוקנו בעמל רב ומדוייק. בנוסף, אותיות הסעיפים של השו"ע ונושאי כליו העיקריים צוינו בצד גליון הערוה"ש, כדי להקל על הלומד למצוא בשו"ע את הנידון עליו מדבר הערוה"ש, וגם עמל מציאת מראי המקומות ראוי לציון. הספר מתפרש על פני 13 כרכים כשכל כרך

מצוייד במספור עמודים רציף (בניגוד לחלוקה הפנימית לקונטרסים שבמהדורה המקורית), והתוצאה הכללית בהירה ומאירת עיניים¹.

תוספת מבורכת שנעשתה על ידי מכון "עוז והדר", היא צירוף גליונו של ה'פני מנחם' – האדמו"ר מגור, ר' פנחס מנחם אלתר זצ"ל – שרשם בלימודו הערות רבות על ערוך השולחן, ובהן קושיות, הוספות ובירורים, וכן התייחסות למקומות רבים שניכרת בהם יד הצנזורה; הערות אלה מודפסות כעת בסוף כל כרך.

אמנם, מעבר לכל האמור, השינוי העיקרי שנעשה במהדורה זו הוא ללא ספק הוספת פסקי המשנה ברורה על הדף, בכל מקום שדעתו אינה זהה לחלוטין לדעת הערוה"ש. יש להצטער ביותר על צעד זה; כדאי הוא הערוך השולחן שספרו יודפס לבדו, וערכו גדול כשלעצמו גם מבלי תוספות כאלו. הבאת פסקי המשנה ברורה לכל אורך הערוך השולחן (בחלק אורח חיים), מביעה בעל כרחך איזו הסתייגות, כאילו אמרו המהדירים: "הנך יכול ללמוד את דבריו של הערוך השולחן, אך אל תשכח מהי ההלכה למעשה, בסופו של דבר – כפי שקבע המשנה ברורה..." – ומעין זאת אכן נאמר במפורש על ידי הרב יהושע לייפער, נשיא המכון: "הבאנו דבריו (=של המשנ"ב) בשולי הגיליון, למען יוכלו כל שוחרי תורה להעמיד דברי הלכה על בוריים"². הרי דבר זה הוא בבחינת לעג לרש! איש לא היה מעלה את דעתו, למשל, להדפיס את פסקי הגר"ע יוסף על קיצוש"ע של הגר"מ אליהו; זו שיטה כשלעצמה, וזו שיטה כשלעצמה, ולא ראינו שמכון "עוז והדר" הכניסו את פסקי ערוך השולחן במהדורה המפוארת שהוציאו למשנה ברורה³...

¹ דא עקא, למרות הנכתב בעמוד השער, חלק גדול מראשי התיבות לא נפתחו, ולניקוד המובטח אין כל זכר; ייתכן שהדבר נעשה מתוך רצון לשמור על התדמית הלמדנית שנוצרה לערוה"ש במהלך השנים, אולם בכל זאת, דומה שהיה ראוי ומכובד יותר להוציא את הספר בניקוד מלא וללא ראשי תיבות – כפי שמקובל כיום בכל המהדורות של המשנ"ב, למשל – ובכך להקל על לומדי זמננו ולסייע לשטף העיון בספר.

² פתיחה לכרך א', ללא ציון עמוד. וראה דברי הרב מ.מ. פומרניץ בפתיחה השנייה, המאריך להסביר שהמשנ"ב "תפס את מקום הבכורה כפוסק אחרון בכל תפוצות ישראל", ו"נחשב בדורות האחרונים כספר ההלכה השימושי ביותר מקרב הלומדים", ולכן הם ציינו את המקומות בו הוא חולק על הערוך השולחן. הוא אף טוען שהדבר משרת את גישתו של הערוה"ש והולם את משנתו הרעיונית, שהרי הוא אמר ש"דיעת ההלכה על בוריה היא המטרה העיקרית של לימוד התורה". יראה הקורא וישפוט.

³ "משנה ברורה המפואר", מפעל משנה ברורה השלם, תשס"ו. ההבדל ביחסם של אנשי "עוז והדר" כלפי המשנ"ב מול הערוה"ש, מודגש במיוחד לאור דברי הרב מ.מ. פומרניץ בהקדמה שם, ש"בהוראת גדולי ישראל שליט"א, לא יובאו דברי החולקים על פסקיו בגוף העמוד של המשנה ברורה". אכמ"ל.

יש להדגיש שהדבר אינו דומה להבאת פסקי החזון אי"ש על המשנה ברורה, כנעשה ברוב המהדורות; ראשית מפני שפסקי החזון"א מקובצים בסוף הכרך ולא על הדף עצמו, ושנית מפני שהחזון"א אכן ראה את המשנה ברורה, העיר והוסיף עליו – אך לגבי הערוך השולחן המצב הפוך, שכן הערוך השולחן הוא שראה את המשנה ברורה, חלק עליו עשרות פעמים במפורש ויותר מזה שלא במפורש!⁴ לכן, על אף שבוודאי כוונת מכון "עוז והדר" היתה טובה, בכל זאת יש בדבר מקצת פגיעה בכבודו של הערוך השולחן, ויש להצר על כך.

תוכן חדש נוסף, שצורף לתחילת הכרך הראשון, הוא מאמר ארוך בן 23 עמודים, המפרט את תולדותיו של הערוך השולחן; כך יכול הלומד להעשיר את ידיעותיו על הגאון המחבר וקורות חייו. שמו של כותב מאמר זה לא צויין משום מה, אך כפי שמוזכר בגוף הדברים, עיקרם מבוסס על 'מקור ברוך', ספר הזכרונות של הרב ברוך עפשטיין, בנו של הערוך השולחן ומחבר הפירוש הידוע 'תורה תמימה'.

אולם מקור ברוך איננו המקור היחיד לתולדותיו של הערוך השולחן. קיימים לפחות שני ספרים נוספים המקדישים מפרקיהם לנושא: 'מוולוז'ין עד ירושלים' של הרב מאיר בר אילן – נכדו של הערוך השולחן, ו'שרי המאה' של הרב יהודה לייב מיימון – תלמידו של הערוך השולחן. בעוד שספרו של הרב ברוך עפשטיין מצוטט בהרחבה, שני ספרים אלה נעדרים לכאורה מן המאמר, ואין כל הפניה אליהם או אף אזכור לקיומם. מדוע?

אין זה מפני שהם נשמטו מנגד עיניו של הכותב. ההיפך הוא הנכון; מי שישווה במדוקדק את תוכן המאמר עם שני מקורות אלו, ימצא שלמעשה לפחות חצי מן המאמר מבוסס עליהם, ופיסקאות רבות אף הועתקו מדבריהם ללא כל בושה, מילה במילה. נציין כמה דוגמאות כאלה:

1. בעמ' כ' מובא ש"לימים סיפר רבנו: כשבאתי לחבר את הערוך השולחן, קבעתי במחשבתי החלטה ברורה – להתרחק עד קצה גבול האפשר מכל פלפול שיש בו רק משום חדוד המוח ואינו מביא לתכלית הנרצה שהוא פסק ההלכה". ציטוט זה לקוח כהוויתו מהספר 'שרי המאה', שם מסביר הרב מיימון שכשניגש

⁴ ראה שו"ת בני בנינים ח"ב סי' ח', וח"ג עמ' צ"ד, ר"ז. מספר דוגמאות בערוה"ש: "וכן ראיתי בספר משנה ברורה... (או"ח רע"ה ב'), "המ"ב מסתפק בזה, ואין בזה שום ספק" (או"ח י"א כ"ב), "המ"ב כתב... וח"ו מלומר כן... ולבד זה דבריו תמוהים, ע"ש" (או"ח י"ד ה.). "ובעל מ"ב הרעיש על זה, ולכן יצאנו ללמד זכות...". (או"ח שו"ט כ"ב).

לערוה"ש בשנת תרס"ב כדי לקבל הסכמה על ספרו, "אמר לי אז בעל פה מעין הדברים האלה"⁵.

2. בעמ' י"ט מובא ציטוט מהערוך השולחן בשם "בני משפחתו": "מה בין רב היושב על כס הרבנות בעיר גדולה לבין חברו היושב בעיר קטנה? הרי הראשון כהשני אין הרבנות מספקת לו את צרכיו אלא בדוחק...". "בני משפחתו"? לא דובים ולא יער, זהו ציטוט נוסף המועתק מילה במילה מספרו של הרב מיימון⁶.
3. בעמ' י"א מסופר בשם "אחד מבני התקופה", על תקנתו של הערוך השולחן לקבל שבת מוקדם, ומובא על כך תיאור ארוך, המסתיים בציטוט דבריו: "כאן אני בעל הבית. אם אינכם רוצים להתפלל עמי יחד תתפללו ביחידות, אך כאן אין עוד מניינים, כאן נסתיימה התפילה בציבור...". ובכן, אותו "אחד מבני התקופה" הוא למעשה הרב מאיר בר אילן, נכדו של הערוך השולחן! ציטוט זה, וכן התיאור הארוך, מועתקים בשלמותם מספרו 'מוולוז'ין עד ירושלים'⁷.
4. סיפור נוסף שהועתק מילה במילה מדברי הרב מאיר בר אילן, מובא בעמ' י"ג, ומסתיים במילים "עבר עוד זמן מה ורבינו נכנס לבית ופניו מזהירות, הוא פנה אל האשה ואמר: כשר, לכי הביתה לערוך את הסדר. רק הישמרי לבל יקרו שוב מקרים כאלו..."⁸. הפעם מתואר הרב בר אילן כ"אחד מתלמידיו".
5. בעמ' י"ח נמצאת שוב העתקה ארוכה מהרב מאיר בר אילן, החובש הפעם את כובעו של "אחד מיוצאי עירו": "...כל הדברים האלה לא הפריעו את רבינו. הוא היה יושב אל שולחנו, לידו עמד כסא ועליו היו מונחים ארבעה ספרים: רמב"ם,

⁵ שרי המאה כרך ו' עמ' 110. ההדגשה אינה במקור. ראה גם את הסיפור המובא במאמר בעמ' ד', על הפסוק "שור או כשב או עז", המועתק אף הוא משרי המאה (שם עמ' 97).

⁶ שרי המאה ח"ו עמ' 108 (חלק מתיאורו מבוסס על דברי הרב בר אילן, מוולוז'ין עד ירושלים ח"א עמ' 278. יש לציין שדרכו של הרב מיימון לכל אורך שרי המאה היתה ללקט מעשים מספרים שונים, מבלי להפנות למקור המדויק). כנראה מבלי משים, הסגיר כותב המאמר את העובדה שמדובר בציטוט מספר אחר, בכך שהשאיר שלוש נקודות – "... – בכל פעם שדילג על משפט מדברי הרב מיימון.

⁷ חלק א' עמ' 281. משפט הסיום המובא במאמר שם, לא נמצא במקור. והשווה גרסתו של הרב מיימון לסיפור, בעמ' 111–112; יצויין שהרב מיימון ראה את ספרו של הרב בר אילן (ראה בהערה הקודמת), ואף מתייחס אליו בפירושו (ראה למשל שם עמ' 105).

⁸ ראה מוולוז'ין עד ירושלים, ח"א עמ' 272. במקור כתוב "הסבא" במקום "רבנו", וכן עוד כמה שינויים קטנים שנעשו כנראה על ידי הכותב האלמוני של המאמר (והשווה גרסתו של הרב מיימון לסיפור, עמ' 114). באותו עמוד במאמר מצוטטת פסקה נוספת מפיו של הערוה"ש, ואף היא לקוחה בשלמותה מדברי הרב בר אילן (שם עמ' 273).

חלק מן הטור, שולחן ערוך, מסכת מש"ס בפורמט קטן בעניין שעמד לפניו. וכך, בעיינו פה ושם, היה כותב את חיבורו הגדול 'ערוך השולחן' דף לאחר דף...⁹.

ניתן להביא עוד דוגמאות רבות¹⁰, אך די בכך כדי להוכיח ששם של הרב מיימון והרב בר אילן הושמט מן המאמר במזיד ובחוסר הגינות. מדוע אם כן הם מופלים לרעה?¹¹

לשאלה זו יש כנראה תשובה פשוטה מאד: כותב המאמר, אברך בכלל החרדי של "עוז והדר" בבית שמש, לא שש לגלות לקוראיו החרדים, ששניים מתוך שלוש הספרים שעליהם התבסס נכתבו על ידי 'מזרחיסטים', רחמנא לצלן. הרי את אחד הפרקים במאמר הוא הקדיש לתיאור "מלחמתו בתנועות הציונים", בו הוא מספר ש"כהרבה גדולים בשעתו ראה רבנו בתנועות הציוניות את זורעי חורבן הדת והיה רבינו לוחם קנאי ומר נגדם. את דעתו היה מפרסם בראש כל חוצות, ולא נשא פני איש, אף אם היו אלו מנשואי הפנים שבעירו"¹². כדי להוכיח זאת, הוא מצטט כרוז שפרסם הערוה"ש בשנת תרס"ה, ובו יצא בחריפות כנגד הציונים ואף כנגד תנועת "המזרחי".

⁹ המקור – מוולוז'ין עד ירושלים ח"א עמ' 270-269. גם כאן במקור כתוב "זקני" במקום "רבנו", ועוד מספר שינויים ודילוגים.

¹⁰ בעמ' י"ג-י"ד מסופר שכשזקני עירו היו רואים רכבת, היו אומרים "הנה האפיקורס בא" – ועובדה זו, כמו שאר הפרטים שמסביבה, לקוחה מתיאורו של הרב בר אילן (מוולוז'ין עד ירושלים ח"א עמ' 303). בעמ' ט"ז-י"ז מסופר בשם "בני התקופה" על ביקור של שר הפלך בעיר – המבוסס על סיפורו של הרב בר אילן (מוולוז'ין עד ירושלים, ח"א עמ' 279-278). בעמ' י"ט מסופר ש"היה רגיל להראות לתלמידיו" פיסקה מסויימת של השאגת אריה – ואכן הרב מיימון מספר שאת הפיסקה הזאת הראה לו הערוה"ש כאשר שאל אותו בעניין מסויים (שרי המאה ח"ו עמ' 85). בעמ' כ' מסופר על תשובה שהשיב הערוה"ש לשאלה שעלתה בשיחה משפחתית – ואכן הרב מאיר בר אילן מספר על השיחה המשפחתית הזאת (מוולוז'ין עד ירושלים ח"א עמ' 271). בעמ' כ"א מובא ציטוט מ"אחד מתלמידיו" – ומתברר שמדובר ברב מיימון (שרי המאה ח"ו עמ' 111-110). בעמ' כ"ב מסופר בסתם ש"כמעט לא היה שו"ב שניגש לבקש קבלה בלא שעבר על 'ערוך השולחן' הלכות שחיטה וטריפות... – וכך בדיוק, מילה במילה, מספר הרב בר אילן (מוולוז'ין עד ירושלים ח"א עמ' 269). גם הסיפור על החייט בעמ' ג' לקוח בשינויים קלים מהרב מיימון (שרי המאה ח"ו עמ' 96). יש לציין שבחלק מהמקרים מופיע הסיפור לראשונה במקור ברוך, אך הכותב בחר לצטט דווקא משרי המאה, או להשלים משם פרטים (השווה מקור ברוך ח"ג עמ' 1174 עם שרי המאה ח"ו עמ' 100, וראה במאמר עמ' ו'-ז, שם הביאו את הסיפור ממקור ברוך אך הוסיפו פרט משרי המאה בסוגריים מרובעים).

¹¹ לשם השוואה, בכל פעם שהכותב מצטט מספרו של הרב ברוך עפשטיין – ששמו מוזכר רבות במאמר – הוא מקפיד להצמיד לציטוט הפנייה פרטנית לכרך ולעמוד המדוייק בו נמצא המקור.

¹² בהמשך מספר הכותב שהערוה"ש "ביקש למנוע את כניסתם של מטיפי חיבת ציון לעירו בכל מחיר", וכדי להמחיש זאת הוא מספר שפעם הוזמן לנובהרדוק "אחד הדרשנים שלא היתה רוחו נוחה הימנו", והערוה"ש סירב לאפשר לו לדרוש – ולמרות שאין שום ראיה שסיפור זה קשור באופן כלשהו לתנועת חיבת ציון, הכותב לא נמנע מלשרבב אותו בהקשר זה.

אכן, התנגדותו של הערוך השולחן לציונות ולמזרחי היא עובדה ידועה, אך תיאורו הנלהבים של הכותב מבוססים אך ורק על אותו כרוז – ובאופן לא מקרי, דווקא בעניין זה נמנע הכותב מלהשתמש בעדותו של הרב מיימון, שסיפר ש"בעטיים של חוגים ידועים, שונאי הציונות, נפתה פעם אחת ופרסם בדפוס מכתב נגד המזרחי. וכפי שאמר לי פעמים אחדות, התחרט מאד על מכתב זה"¹³. ניתן אמנם לטעון שיש להעדיף את דבריו המודפסים של הערוך השולחן על פני עדות השמיעה של הרב מיימון, אולם דברים אחרים שכתב הרב מיימון אינם ניתנים להכחשה: "הוא ידע כי אנכי חבר פעיל בציונות, ובכל זאת בכל פעם שנפגשנו הראה לי חיבה יתירה"¹⁴. לכן יש לפקפק עד כמה אמין תיאורו של הערוך השולחן כ"לוחם קנאי ומר" שהיה נוהג לפרסם את דעתו "בראש כל חוצות"¹⁵.

אם כן, כנראה שמותר לצטט באדיקות מדברי הרב מיימון והרב בר אילן, אך אסור בתכלית לגלות זאת לקוראים, שמא הם יבינו חלילה שחלק גדול מן המידע על הערוך השולחן נכתב על ידי שני דתיים-ציוניים, שאף היו נכדו ותלמידו של הערוך"ש – אולי עובדה מביכה מדי עבור הציבור החרדי.

כיצד תופעה עקומה זו נכנסה למהדורה חדשה ומפוארת של ערוך השולחן? למכון "עוז והדר" הפתרוניים. בניגוד ל"מכון ירושלים" למשל, המנהל פרויקטים גם עם הציבור החרדי וגם עם הציבור הדתי-לאומי (לדוגמה עם מכון אורות עציון), ואשר מקפיד על יושרה מקצועית מוחלטת, מכון "עוז והדר" הינו בעל אוריינטציה חרדית מובהקת, ומתברר שחלק מהנורמות המקובלות בציבור זה בתחום ההוצאה לאור, לא פסחו על המכון¹⁶.

¹³ שרי המאה ה"ו עמ' 83. גרסתו של הרב מיימון מוטה כנראה אף היא, לכיוונו שלו (וראה בהערה הבאה).

¹⁴ שם עמ' 115. עוד מספר שם הרב מיימון: "כאמור, לא היה נוטה לציונות, אבל בכל זאת היה מתייחס אל נושאי דגל התנועה הציונית ולחבריה בכל הכבוד הראוי" (עיין שם).

¹⁵ עניין זה אינו בעיית אמינות היחידה של המאמר (מעבר לכל הפליאט שתואר לעיל). בעמ' י"ח מתואר שהערוך"ש היה מתעורר "בשעת חצות ליל" ולמד עד הבוקר, והיה הולך לישון "באשמורה הראשונה של הלילה". על אף חיפושים מאומצים לא עלה בידינו למצוא מקור לתיאור זה; ולא זאת עוד, אלא שהרב ברוך עפשטיין כותב בספרו את ההפך, ומתאר שהערוך"ש היה עומד על משמרתו "מאז האיר הבוקר עד אחר חצות לילה" (מקור ברוך ח"ג עמ' 1673) – כלומר שבאותה שעה בה התעורר הערוך"ש לשיטת כותב המאמר, הוא דווקא הלך לישון...

¹⁶ דוגמה נוספת לתופעה מצערת זו, היא מהד' פרנקל של משנה תורה לרמב"ם: ב'ספר המפתח' על הלכות שמיטין ויובלות, למשל, אין אפילו הפניה אחת לספרו החשוב של הראי"ה קוק, 'שבת הארץ', וזאת כנראה מחשש זעמם של הקונים החרדים (לשם השוואה, חיבוריו של החזון אי"ש בנושא מוזכרים כמעט בכל עמוד, וכן הרב אברמסקי, הרב זמבה ועוד). לאחר כתיבת שורות אלו הגיעה לידינו דוגמה נוספת להתעלמות מהרב קוק, ושוב על ידי מכון "עוז והדר" – ועליה נרחיב בסוף ביקורת ספרי השמיטה שלהלן.

ספרים לקראת שנת השמיטה

אחת לשבע שנים, עם התקרב שנת השמיטה, זוכים אנו למבול של ספרים העוסקים בהלכות שביעית. גם השנה, לקראת שנת השמיטה תשס"ח, נחתו עלינו 'ספרי שמיטה' רבים, חדשים גם ישנים, וכדי לעשות סדר בנושא נסקור את החידושים העיקריים בתחום.

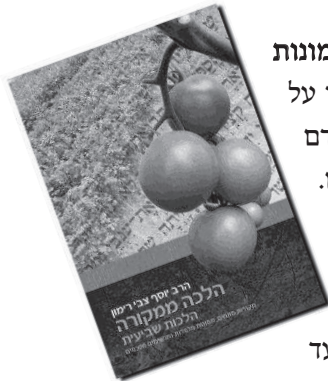
מכון התורה והארץ, השוכן כיום באשקלון, הוציא בשנה הנוכחית שני ספרים הקשורים בשמיטה. הספר העיקרי הוא **קטיף שביעית** (כריכה קשה, 415 עמודים), המיועד לשמש כמדריך הלכתי-שימושי לשנת השמיטה. רוב הספר מוקדש לפירוט מקיף של כל הלכות השמיטה הנוגעות למשק הבית הפרטי, לחקלאי ואף לגנון, בדגש על הלכה למעשה ובחלוקה לפרקים וסעיפים. בסוף הספר מצורף מפתח עניינים, וכן דוגמאות לטפסי מכירה ואוצר בית דין, וטבלת תאריכי ספיחים וקדושת שביעית לכל סוגי הירקות והפירות¹.

ספר נוסף שיצא על ידי מכון התורה והארץ הוא **סוד הארץ** (כריכה רכה, 142 עמודים). בעלון הפרסומת הוגדר הספר כמיועד "לתלמיד, למורה ואף ללומד", אולם בפועל הוא מתאים בעיקר לילדים עד גיל תיכון: הספר צבעוני ומנוקד, מודפס על נייר כרומו וכולל תמונות רבות להמחשה. לעיתים אף נעשה שימוש בפונט כתב-יד עגול, וכמו כן מובאים בו ביאורי מילים ומושגים ומידע בסיסי על החכמים המוזכרים בספר. רוב הספר בנוי בצורת שאלות מנחות שלאחריהן מובא התוכן, והתוצאה הכללית ידידותית למשתמש הצעיר, ומאפשרת לו לקנות מושגים הלכתיים ורעיוניים על שנת השמיטה.

הרב יוסף צבי רימון, רב שכונת אלון שבות דרום ור"מ בישיבת הר עציון, מתמחה בספריו בשנים האחרונות בבחירת נושא ממוקד, והצגת השתלשלותו ממקור ההלכה ועד הפסיקה למעשה. מאפיין נוסף בכתבתו של הרב רימון, הוא שימוש נרחב בתרשימי זרימה המציגים את התפלגות הדעות – כפי שהציבור מכיר ממדורו "הלכה מוטעמת" בעלון 'שבת בשבתו'. בהתאם לקו זה, מוציא כעת הרב רימון שני ספרים על השמיטה.

¹ מן הצד יש להעיר שעריכה מוקפדת יותר היתה מחלקת את הספר למספר שערים גדולים, במקום לכנות כל קובץ דינים בשם "פרק", גם אם מדובר בעמוד או שניים בלבד.

האחד, **הלכה ממקורה – הלכות שביעית, מקורות מונחים, תמונות ותרשימים**, הינו ספר לימוד המיועד לבתי ספר, ומבוסס רובו ככולו על תרשימים מסכמים המיועדים להעברת החומר הנלמד, כשלצידם עמודי שאלות ומטלות שנועדו לבדוק את ידיעת הדברים והבנתם. בדומה לספר 'סוד הארץ', גם בספר הזה נעשה שימוש בתמונות רבות, במידע על החכמים המוזכרים ובביאורי מילים ומושגים. תכונה בולטת נוספת של ספר זה, היא ההשקעה יוצאת הדופן בעיצובו, מעבר לנורמה המקובלת בתחום ספרי הלימוד, דבר המיועד להפוך את השימוש בספר לחוויה חזותית עבור התלמיד.²

הספר השני שמוציא הרב רימון, **הלכה ממקורה – הלכות שביעית, מן המקורות ועד הלכה למעשה**, מהווה בפועל מקבילה לספר הראשון, המיועדת ללומדים ולמעיינים, ובנוי כספר סטנדרטי המחולק לפרקי עיון ומידע. ספר זה דומה במידה מסויימת ל'קטיף שביעית', אך כאמור עוסק בהצגת הקשר הרציף בין מקורות ההלכה הבסיסיים אל פסיקתה למעשה בימינו, ולא רק ב'שורה התחתונה'.

מכון "עוז והדר", הידוע בין השאר במהדורותיו החדשות לש"ס ("פרידמן"), טור ושולחן ערוך, הוציא השנה כרך עב כרס בשם **אוצר השביעית**, המקבץ בתוכו את רוב המידע ההלכתי שנכתב במהלך הדורות על מצות השמיטה: תוספתא, משנה וירושלמי על מסכת שביעית, לקט סוגיות מן התלמוד הבבלי בנושאי שביעית, ספרא פרשת בהר, משנה תורה הלכות שמיטה ויובל, ועשרות רבות של מפרשים ראשונים ואחרונים. כל אלו עברו עריכה מקיפה ומחודשת, כמיטב המסורת של מכון עוז והדר, כולל הגהות ותיקונים, ומודפסים בכתב חדש ומאיר עיניים. הערה קטנה ניתן להעיר על אגף התלמוד הבבלי: במקום ללקט רק את החלקים הרלוונטיים, בחר המכון להביא כל עמוד בו מופיעים ענייני שביעית כתבניתו וצורתו, וכך למעשה רוב הגמרא המובאת בספר אינה קשורה לנושא.

אולם הערה מהותית בהרבה עולה מבדיקת "ילקוט המפרשים" המובא בספר: כמעט בכל עמוד ניתן למצוא מובאות מהחזון אי"ש, הקהילות יעקב ורבנים נוספים בני הדורות

² כגילוי נאות, נספר שלעיצוב ספרו של הרב רימון אחראית אותה מעצבת שעיצבה את הגיליון שהקורא מחזיק בידיו.

האחרונים – ואף בני דורנו – אך רב אחד בולט בהיעדרו: מדובר כמובן בראי"ה קוק. על אף שספרו 'שבת הארץ' הוא אחד מן החשובים ביותר שנכתבו בדורות האחרונים בתחום השמיטה, ועל אף שבספריו מובאות אגרות ותשובות הלכתיות רבות בתחום זה, מכון עוז והדר לא מצא לנכון להכניס אפילו מובאה אחת שלו. את הסיבה להשמטה זו אין צורך לפרט, כמובן³; ניתן רק להצר על כך שהציבור התורני-לאומי נאלץ להזדקק למפעלם של מכונים חרדיים המתעלמים בעזות מצח מגדולי הרבנים רק בשל היותם 'ציונים'.

בנוסף לספרים שיצאו לראשונה השנה, יש ספרים שיצאו לקראת שנת השמיטה הקודמת ואזלו מן השוק, וכעת הם מופצים מחדש. הרב נחום אליעזר רבינוביץ', ראש ישיבת מעלה אדומים, נודע בפירושו רב ההיקף על משנה תורה לרמב"ם – 'יד פשוטה', העוסק בפירוש ובירור מקורות פסיקתו של הרמב"ם. לקראת שנת השמיטה תשס"א יצא לאור כרך של פירוש יד פשוטה – הלכות שמיטה ויובל (כריכה קשה, 291 עמודים). הכרך מיועד כמובן ללימוד הלכות שביעית ברמב"ם, ונבדל משאר כרכי הפירוש בפורמט ההדפסה – הגדול יותר – ואף בחזות החיצונית הרעננה. עבור מי שטרם פגש את פירושו של הרב רבינוביץ', כרך זה הינו הזדמנות טובה להתחיל.

ספר נוסף שנדפס השנה מחדש, הוא משנת השמיטה (2 כרכים, 773 עמודים) – המוקדש לזכרו של הרב יחזקאל דאום זצ"ל, שניהן בין השאר כרב היישוב רמת מגשימים ורב תנובה. הספר מכיל עשרות מאמרים, העוסקים בנושאים רבים, אקטואליים ומגוונים, סביב שנת השמיטה. המאמרים נכתבו בין השאר על ידי רבנים מן הגדולים שבדורנו, מכל גווי הקשת: הרב אברהם שפירא, הרב מרדכי אליהו, הרב יהושע נויבירט, הרב אברהם דב אויערבך, הרב זלמן נחמיה גולדברג ועוד.

³ ראה ליד הערה 16.